

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.M.Maxmutaliyev	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kuch jismoniy sifati va uni tarbiyalash uslublari	111
G.S.Sidiqova	
Hozirgi kun jismoniy madaniyat yo'riqchilarining klassifikatsiyasi	118
X.X.Xaydaraliyev	
O'quv mashg'ulotlari davomida talabalarda vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirish metodikasini takomillshatirish	123
R.A.Hamroqulov	
Salomatlik testi talab va me'yorlarini topshirish bo'yicha mashg'ulotlarni tashkillash	128
E.I.Allomov	
Maktab o'quvchilari harakat faoliyatining yoshga xos me'yorlari	134
T.A.Eshimov	
Kasb - hunar maktablari o'quvchilarining jismoniy rivojlanish va jismoniy tayyorgarligi ko'rsatkichlari tahlili	141
Sh.M.Robilova	
O'quvchi-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash samaradorligi	147
Q.M.Xakimov	
Yosh voleybolchilarda jismoniy ish qobiliyati va uning funksional komponentlarini shakllantirish masalalari	150
Sh.V.Djalalov	
O'rta yoshdagi qizlarda egiluvchanlikni rivojlantirish metodikasi (5–9-sinflar) jismoniy tayyorgarlikning tabaqalashtirilgan tizim asosida	155
X.M.Sotvaldiyeva	
Ingliz tili darslarida og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish usullari	159
S.I.Quziyev	
Ingliz tilini o'qitishda smart ta'lim texnologiyalari orqali virtual turizmni takomillashtirishning pedagogik usullari	162
N.K.Ergasheva	
Methodology and outcomes of english language teaching	168
M.Axmedova	
Maxsus yo'nalish talabalarining eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda autentik materiallarning roli	172
G.Astonova	
Germaniyada ta'lim tizimini boshqarishning hududiy xususiyatlari	176
G.R.Astonova, M.M.Kaharova	
Germaniya va O'zbekiston ta'lim tizimida o'xshash va farqli jihatlar	179
N.A.Abduvaliyeva, U.Sh.Abduvoxidova	
Nutq o'stirishning metodik usullari	183
M.S.Ro'ziboyeva	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bag'rikenglik dunyoqarashini tarbiyalash: nazariy va amaliy yondashuvlar	188
N.N.Nabiyeva	
Triz texnologiyasi vositasida ta'lim oluvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish mazmun va mohiyati	193
D.I.Asqarova	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlar yangicha yondashuvlar	197
D.T.Yuldasheva	
Maktabgacha yoshdagi bolalar kognitiv faoliyatini rivojlantirishda neyropedagogikaning imkoniyatlari	202
Y.A.Mirzaboyev	
Nostandart masalalar orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida matematik kompetentlikni rivojlantirish metodikasi	206
R.Sh.Sharofutdinova	
Ko'zi ojiz o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik-psixologik, ijtimoiy xususiyatlari	210

UO'K: 37.016

NUTQ O'STIRISHNING METODIK USULLARI**МЕТОДИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧИ****METHODS OF SPEECH DEVELOPMENT****Abduvaliyeva Nodira Alisherovna**

Farg'ona davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Abduvoxidova Umidaxon Shuhratjon qiziFarg'ona davlat universiteti, Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
ixtisosligi 2-bosqich magistranti**Annotatsiya**

Nutqni rivojlantirishga oid metodik usullar turli yondashuvlarni o'z ichiga oladi va ta'lim tizimidagi barcha yosh guruhlarida qo'llaniladi. Ushbu maqolada nutq o'stirishning asosiy usullari, uning pedagogik mohiyati, metodik tavsiyalari va amaliyotda qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumotlar beriladi.

Аннотация

Методы развития речи включают в себя различные подходы и используются во всех возрастных группах в системе образования. В данной статье представлена подробная информация об основных методах развития речи, ее педагогической сущности, методических рекомендациях и практическом применении.

Abstract

Methods of speech development include various approaches and are used in all age groups in the educational system. This article provides detailed information about the main methods of speech development, its pedagogical essence, methodological recommendations and practical application.

Kalit so'zlar: nutq, nutq o'stirish, tinglash, intonatsiya, tushunish, interaktiv metodlar.**Ключевые слова:** речь, речевое развитие, аудирование, интонация, понимание, интерактивные методы.**Key words:** speech, speech development, listening, intonation, comprehension, interactive methods**KIRISH**

Nutq – bu insonning ijtimoiy hayotdagi asosiy kommunikativ vositasi bo'lib, uning rivojlanishi va shakllanishi kattalar tomonidan ko'rsatiladigan pedagogik ta'sirlar orqali amalga oshiriladi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'lim sohasida o'quvchilarning nutqini shakllantirish, bilim olishga bo'lgan qiziqishni oshirish va yoshlarni ilg'or bilimlar bilan ta'minlash zarurligini ta'kidlaydi. Prezidentimizning quyidagi so'zlari o'quvchilarning nutqini shakllantirish borasida katta ahamiyatga ega: "Yoshlarimizni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlash, ularni yaxshi tarbiyalash, ularning fikrlash qobiliyatini oshirish – bu bizning eng asosiy vazifamizdir."⁹

Nutqning rivojlanishi va o'stirilishi ta'lim tizimida alohida e'tibor qaratiladigan sohalardan biridir. Nutqning shakllanishi faqat ona tili bilimi orqali amalga oshirilmaydi, balki nutqni rivojlantirishda metodik usullarni to'g'ri qo'llash katta ahamiyatga ega. Nutq o'stirish metodikasi, ta'lim beruvchi tizimning samarali ishlashi uchun talabalar va o'quvchilarga tilni mukammal ravishda tushunish va unga tegishli vazifalarni bajarishni o'rgatishda yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Hozirgi kunda nutq o'stirish va uni muloqot jarayonida maqsadli yo'naltirishning metodik xususiyatlariga oid ko'plab olimlarimiz ish olib bormoqdalar, jumladan, R. Xaydarov, D. Karimov, O. Mamatqulov, A. Rahimov kabilar ham bu sohaga o'z hissalarini qo'shmoqdalar. R.Xaydarovning

⁹ Shavkat Mirziyoyev, "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2020-yil 19-avgustdagi nutqidan

"Nutqni rivojlantirish metodikasi" asarida nutqni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. O'quvchilarning nutqiy faoliyatini shakllantirishda qo'llaniladigan metodikalar tizimli va ilmiy asoslangan tarzda bayon etilgan. R.Xaydarovning yondashuvi pedagoglarga amaliy vositalarni taklif qiladi va til o'rgatish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi [1;205]. D.Karimov "O'qituvchining metodik yondashuvi" kitobida o'qituvchining kasbiy faoliyatida metodik yondashuvlarning o'rni va ahamiyatini ochib beradi. Muallif o'qituvchi uchun zarur bo'lgan nazariy bilimlar va ularning amaliyotga tatbiq etish usullari haqida keng ma'lumot beradi. Undagi tavsiyalar zamonaviy pedagogika talablariga mos keladi va o'qituvchining didaktik ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi [2;236]. Til va nutqni o'stirish metodikalarini tahlil qilishda O.Mamatqulov o'zining "Til va nutq o'stirish usullari" asarida til o'qitishning nozik jihatlarini ko'rsatib, bolalarda nutqiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan usullarni batafsil tushuntiradi. Bu asar nafaqat til o'qituvchilari, balki psixolog va metodistlar uchun ham foydali bo'lishi mumkin [3;260]. Metodist olim A.Rahimovning "Nutq va uning pedagogik ahamiyati" asari nutqning inson rivojlanishidagi ahamiyati va uning pedagogik aspektlarini yoritishga qaratilgan. Olim nutqning o'rgatish jarayonini pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida tasvirlab, uning tarbiyaviy ahamiyatini bayon etadi. Asardagi ilmiy xulosalar til o'qitish metodikasi uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [4;180]. Ushbu asarlar pedagogika va metodikani o'rganishda muhim manba sifatida qaraladi. Ular o'qituvchilar va tadqiqotchilarga nutqni rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlarini taklif qilib, tilni o'rgatish jarayonini takomillashtirishga ko'maklashadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda nutq o'stirish usullari bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, o'quvchilarga turli metodlarni qo'llash orqali, ularning nutq o'stirish jarayonidagi muvaffaqiyatini aniqlash, o'qituvchilardan va talabalardan fikr-mulohazalarni yig'ish, ular tomonidan qo'llaniladigan metodlar va ularning samaradorligini o'rganish, o'quvchilarga nutqni rivojlantirish bo'yicha turli mashqlarni bajarish va ularni foydali ekanligini sinovdan o'tkazish kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nutq o'stirish — bu har bir insonning o'z fikrlarini aniq va ravon tarzda ifodalash qobiliyatini rivojlantirish jarayonidir. Nutq o'stirish nafaqat professional sohada, balki kundalik hayotda ham juda muhim rol o'ynaydi. Fikrlarni mantiqiy tarzda taqdim eta olish, boshqa odamlar bilan samarali muloqot qila olish, o'z fikrini aniq va tushunarli ifodalash nutqni rivojlantirishning asosiy maqsadlaridan biridir.

Nutq o'stirish jarayoni ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, bunda tilning o'rganilishi, fikrni shakllantirish, so'z boyligini oshirish va ovoz ishlatish kabi jihatlar katta ahamiyatga ega. Birinchi navbatda, nutq o'stirishda tilni to'g'ri va o'ziga xos ishlatish zarur. O'zgarmas grammatik xatolar va noto'g'ri so'zlarni ishlatish fikrning tushunarsiz bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun tilni to'g'ri va oqilona ishlatish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, nutqni o'stirish jarayonida so'z boyligini oshirish ham muhim o'rin tutadi. Har bir odam o'z nutqini boyitish uchun yangi so'zlar, iboralar va sinonimlar bilan tanishishi zarur.

O'z fikrini aniq va ravon ifodalash uchun nutqni muntazam ravishda mashq qilish muhimdir. Mashqlarni bajarish orqali odam o'z nutqini shakllantirishni va turli mavzularda fikr bildirishni o'rganadi. Shuningdek, o'z-o'zini tahlil qilish va nutqni qayta tinglash orqali ko'plab xatolardan xalos bo'lish mumkin. Nutqni rivojlantirishda boshqa odamlar bilan muloqot qilishning ahamiyati juda katta. Ijtimoiy muloqot orqali odamlar o'z fikrlarini boshqalarga yetkazish va boshqalarning fikrlarini tinglashni o'rganadilar. Muloqot jarayonida boshqa odamlarning nutqini tahlil qilish va o'rganish ham foydalidir, chunki bu o'z nutqini yanada yaxshilashga yordam beradi. Ovoz ishlatish ham nutq o'stirishda muhim jihatlaridan biridir. Nutqni ravon va ta'sirchan qilish uchun ovozning balandligi, tezligi va tonlamasi ustida ishlash kerak. Yuqori va past ovoz, ovozning tezligi yoki sustligi nutqning qiziqarli va ta'sirli bo'lishiga yordam beradi.

Nutqni o'stirish jarayonida boshqa odamlarning fikrini hurmat qilish, ularni tinglash va javob berish ham muhim omil hisoblanadi. Nutq o'stirishning boshqa jihati — bu xotira va diqqatni rivojlantirishdir. Nutqni samarali tarzda ifodalash uchun, odam o'z fikrini eslab qolish va diqqatni jamlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Bu jarayon, ayniqsa, jamoaviy faoliyatda va taqdimotlarda muhim o'rin tutadi. Nutq o'stirish jarayoni har doim davom etuvchi bir faoliyatdir. U bir kunda tugamaydigan va vaqt o'tishi bilan rivojlanib boradigan jarayondir. Nutqni o'stirishda sabr va

PEDAGOGIKA

qat'iyatlik juda muhim ahamiyatga ega. Nutqni rivojlantirish orqali inson o'zini yanada ishonchliroq va erkinroq his qilishi mumkin, bu esa shaxsiy va professional muvaffaqiyatlarga erishishga yordam beradi. Nutq o'stirish — bu kommunikatsiya, o'z fikrini boshqalarga yetkazish va samarali muloqot qilishni o'rganish jarayonidir.

Nutq o'stirishning metodik asoslari

Nutqni o'stirishda metodik usullar ikki asosiy tamoyilda quriladi: ko'nikmalarni o'stirish va tilni idrok etishni rivojlantirish. Birinchidan, nutqni o'stirishning asosiy maqsadi bolalarda tilning barcha komponentlarini to'g'ri tushunishni va ulardan samarali foydalanishni shakllantirishdir. Ikkinchidan, nutq o'stirishda tilning grammatik, leksik va fonetik jihatlariga alohida e'tibor berish kerak.¹⁰

Nutqni o'stirishda asosiy metodik usullar

Nutqni o'stirish jarayonida quyidagi metodik usullar keng qo'llaniladi:

1. Tinglash va tushunish usuli: Tinglash — bu nutqni shakllantirishning asosiy usullaridan biridir. Tinglash orqali bolalar nutqning ritmi, intonatsiyasi, lug'ati va grammatikasini o'zlashtiradilar. Bu usul bolalarga tinglangan materialni to'g'ri tushunish va ifodalashni o'rgatadi.

2. Tushuntirish va tushuntirish usuli: Ushbu metodda o'quvchilarga murakkab yoki yangi tushunchalar, so'zlar tushuntiriladi. O'rgatiladigan materialning mazmuni va tuzilishi oddiy va aniq qilib izohlanadi.

3. Praktik mashqlar usuli: Nutqni o'stirish jarayonida o'quvchilar ko'plab mashqlarni bajaradilar, bu ularning nutq ko'nikmalarini shakllantiradi. Mashqlar turli xil bo'lishi mumkin: grammatika, leksika, nutq tuzilishi bo'yicha. Bu usul ko'proq ma'lumotni mustahkamlash va so'z boyligini oshirishga yordam beradi.

4. O'qish va yozish usuli: Nutqning rivojlanishida o'qish va yozish katta ahamiyatga ega. O'qish orqali bolalar nutqni aniq ifodalashni o'rganadilar. Yozish esa tilni aniq va tushunarli tarzda bayon etish ko'nikmasini rivojlantiradi.¹¹

Nutqni rivojlantirishda o'qituvchining roli

Nutqni rivojlantirishda o'qituvchining roli katta. O'qituvchi o'quvchilarga samarali metodik yondashuvlar orqali nutqni rivojlantirish uchun zarur vositalarni taqdim etadi. O'qituvchining nutqni o'rgatishdagi maqsadi — o'quvchilarga o'z fikrlarini to'g'ri ifodalash va ma'lumotlarni aniq yetkazish imkoniyatlarini yaratishdir. O'qituvchi tomonidan tanlangan metodlar o'quvchilarning nutq malakalarini oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi faqat ma'lum bir fan yoki mavzuni o'rgatishdan tashqari, talabalarni kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga ham hissa qo'shadi.

Nutqni rivojlantirishning samarali jarayoni o'qituvchining yondashuvi, metodlari va talabalar bilan o'zaro aloqasiga bog'liq. Birinchidan, o'qituvchi o'quvchilarni nutqni to'g'ri va aniq ifodalashga o'rgatishda asosiy motivator bo'lishi kerak. O'qituvchilar o'quvchilarning o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashiga yordam berish uchun tahlil qilish, izohlash va muloqot qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi. O'qituvchining nutqni o'rgatishda ishlatadigan metodlari o'quvchilarga so'zlash san'ati va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. O'qituvchining roli nafaqat ma'lumotni yetkazishdan iborat, balki o'quvchilarning nutqiga doir tasavvurlarini rivojlantirish ham juda muhimdir.

O'qituvchi, o'quvchilarga erkin fikr bildirish, fikrlarini mantiqiy tarzda izhor etish va munozaralarga kirishish imkoniyatini yaratishi kerak. Bunday faoliyatlar o'quvchilarda nutqning ravonligi va aniq ifodalashga qiziqishni uyg'otadi. Shuningdek, o'qituvchilar o'zlarining nutqini o'rnak sifatida namoyish qilishlari lozim. O'qituvchi o'zi aniq, tushunarli va ta'sirli gapirsa, bu o'quvchilarga ham nutqni rivojlantirishda yordam beradi. O'qituvchining nutqi talabalarga kommunikatsiya ko'nikmalarini qanday shakllantirish kerakligini ko'rsatadi. O'qituvchining xatti-harakatlari va nutqi, shuningdek, o'quvchilarga nutq madaniyatini o'rgatishda muhim rol o'ynaydi.

O'qituvchining nutqni rivojlantirishdagi yana bir muhim roli — o'quvchilarni tinglash va ular bilan samarali muloqot qilishdir. O'qituvchi o'quvchilarni tinglab, ularga o'z fikrlarini erkin ifodalashga imkon yaratishi, shuningdek, ularga o'zlarini erkin his qilishlari uchun motivatsiya berishi kerak. O'qituvchi o'quvchilarning nutqida xatolar bo'lsa ham, ularni muloyimlik bilan to'g'irlaydi va yaxshilanish uchun yo'l-yo'riq beradi.

¹⁰ Xaydarov, R. Nutqni rivojlantirish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2022. — B. 176.

¹¹ Mamatqulov, O. Til va nutqni o'stirish usullari. — Buxoro: Noshirlik, 2020. — B. 76.

O'qituvchi nutqni rivojlantirishda interaktiv metodlardan foydalanishi kerak. Misol uchun, guruhli ishlar, debatlar, taqdimotlar va fikr almashish kabi faoliyatlar orqali o'quvchilarning o'zaro muloqot qilishlariga yordam berish mumkin. Bunday mashqlar nafaqat nutqni rivojlantiradi, balki o'quvchilarning o'z fikrlarini boshqalarga yetkazish va boshqalarning fikrlarini tinglash qobiliyatini ham oshiradi.

Shuningdek, o'qituvchining nutqni rivojlantirishda kreativ yondashuvlarni qo'llashi kerak. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarni turli vaziyatlarda nutqni ifodalashga undashi, tasavvur va ijodkorlikni rivojlantirishi kerak. O'quvchilarga o'z nutqlarini boshqalar oldida namoyish qilish imkoniyati berilishi, ular o'zlarini erkin his qilishlariga yordam beradi va nutqdagi qo'rquvni yengishga yordam beradi. Shu tarzda, o'qituvchining roli nutqni rivojlantirishda faqat bilim berish bilan cheklanmaydi. O'qituvchi o'quvchilarni muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, erkin fikr bildirishga undash, ularga o'z nutqlarini yaxshilashda yordam berish va ishonch hosil qilishda muhim ahamiyatga ega.

Nutqni rivojlantirish jarayonida o'qituvchining pedagogik yondashuvi va metod ikasi o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini o'zgartirishda asosiy omil hisoblanadi.

Nutqni rivojlantirishning amaliy jihatlari

Nutqni rivojlantirishning amaliy jihatlari o'quvchilarning yoki har bir insonning kommunikativ ko'nikmalarini samarali tarzda oshirishga qaratilgan. Nutq o'stirish faqat nazariy bilimlarni o'rganish bilan chegaralanmaydi, balki amaliy mashqlar, mashg'ulotlar, turli xil faoliyatlar va interaktiv metodlar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon o'z ichiga nafaqat to'g'ri va aniq so'zlash, balki muloqotda ishtirok etish, fikrni izhor etish, diqqatni jamlash va boshqalar bilan samarali aloqada bo'lish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Nutqni rivojlantirish uchun mashqlar va faoliyatlar

Nutqni rivojlantirishda amaliy mashqlar va faoliyatlar nihoyatda muhimdir. Bu mashqlarni muntazam ravishda bajarish orqali inson o'z nutqini ravon, aniq va ta'sirli qilishni o'rganadi. Quyidagi mashqlarni amalga oshirish natijasida nutqni rivojlantirish mumkin:

Nutqni tezlashtirish mashqlari: O'z nutqini tez va ravon ifodalash uchun o'quvchi yoki shaxs tez-tez so'zlar va iboralarni o'qib chiqishi, tezda gapirishga o'rganishi kerak. Bu uning nutqini qiyinchiliksiz va tez amalga oshirishga yordam beradi.

Fikrni tahlil qilish: O'z fikrini to'g'ri va aniq ifodalash uchun unga tahlil qilish, o'ylash va uni mantiqiy ravishda tashkil etish zarur. Fikrni qisqa va aniq tarzda ifodalashni o'rganish muhim.

Shaxsiy fikrlar ustida ishlash: O'quvchilar o'z fikrlarini ifodalashda shaxsiy tajribalarini, o'zaro muloqotlarini va tajribalarini misollar bilan boyitishlari kerak. Bu nutqni aniq va tushunarli qilishga yordam beradi.

Yuqori nutq madaniyati: O'quvchilarni so'zlashda to'g'ri talaffuz va grammatikani o'rgatish orqali ularning nutq madaniyatini oshirish lozim.

Interaktiv metodlar va guruhli mashqlar

Nutqni rivojlantirishda interaktiv yondashuvlar o'ta muhim ahamiyatga ega. Bu metodlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga, ularni o'zaro muloqot qilishga va fikrlarini aniq ifodalashga o'rgatadi. Interaktiv metodlar o'z ichiga quyidagi faoliyatlarni oladi:

Debatlar va munozaralar: O'quvchilarni guruhlariga bo'lish va turli mavzularda munozara qilishga undash, nutqni rivojlantirish uchun samarali metod hisoblanadi. Munozaralarda qatnashish o'quvchilarga o'z fikrlarini himoya qilish, boshqa fikrlarni tinglash va javob berish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Guruhli muhokamalar: Biror mavzu bo'yicha guruhda fikr almashish, o'zaro fikr bildirgan holda muloqot qilishni o'rgatadi. Bu o'quvchilarning bir-birini tushunishi va nutq madaniyatini oshiradi.

O'z fikrini oshkora ifodalash: O'quvchilarga o'z fikrini boshqalarga ravon va aniq tarzda yetkazishni o'rgatish kerak. O'qituvchi o'quvchilarga o'z fikrlarini qisqa, lo'nda va mantiqiy tarzda aytishni o'rgatishi zarur.

Simulyatsiyalar: Taqdimotlar, rolli o'yinlar va simulyatsiyalar orqali o'quvchilar turli vaziyatlarda o'z nutqlarini mashq qilishlari mumkin. Bu, ayniqsa, professional muloqotda muhimdir, chunki o'quvchi o'z fikrlarini real hayotdagi vaziyatda amalda ishlatishni o'rganadi.

Ovoz ishlatish va jismoniy yondashuv

Nutqni rivojlantirishda ovoz va jismoniy yondashuvning ahamiyati katta. O'z nutqini samimiy va ta'sirli qilish uchun ovoz, tanqidiy fikrlar va jismoniy harakatlar muhimdir:

PEDAGOGIKA

Ovoz ustida ishlash: Nutqni ta'sirli qilish uchun uning balandligi, tezligi va tonlamasini boshqarish zarur. O'quvchilarga ovozini qanday qilib boshqarish, uning tembrini qanday qilib o'zgartirish, so'zlarni qanday to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish kerak.

Vaziyatga moslashish: Nutqni faqat so'zlar bilan ifodalash emas, balki tananing tilidan ham foydalanish muhimdir. O'quvchilarga jismoniy harakatlar (qo'l harakatlari, yuz ifodalari va boshqalar) yordamida nutqlarini yanada kuchaytirishni o'rgatish zarur.

Tezlik va pauzalar: Nutqning tezligi va to'g'ri pauzalar qo'yish orqali o'quvchilar o'z nutqlarini yanada aniqroq va ta'sirli qilishga o'rgatiladi.

Xotira va diqqatni jamlash

Nutqni rivojlantirishda diqqatni jamlash va xotiraga ishlash ham juda muhim. O'quvchilar o'z fikrlarini yodlash, aniq va to'g'ri tarzda ifodalashni o'rganishlari kerak. Bunda quyidagi usullar samarali:

Xotiraga asoslangan mashqlar: O'quvchilarga turli mavzularda so'zlash, lekin ularni yodlashni va keyinchalik nutqlarini qayta tiklashni o'rgatish kerak. Bu o'z nutqini yaxshilash va mustahkamlashga yordam beradi. Qisqa eslatmalar: Nutqni davom ettirishda eslatmalarni ishlatish va diqqatni jamlash uchun samarali metodlarni qo'llash. Bu, ayniqsa, jamoat nutqlari va taqdimotlar uchun foydalidir.

O'z fikrini mantiqiy tartibda izhor etish: Fikrlarni mantiqiy tartibda izhor qilish uchun ularni o'zaro bog'lash, izchil ravishda tahlil qilish zarur. Bunda diqqatni jamlash va xotirani ishlatish ham muhimdir.

Yangi so'z va iboralarni o'rganish: Nutqni rivojlantirishda so'z boyligini oshirish ham amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. O'quvchilarga yangi so'zlar va iboralarni o'rganish, ularni turli vaziyatlarda ishlatishni o'rgatish muhimdir:

–Sinonimlar va antonimlar bilan ishlash: O'quvchilarga sinonimlar va antonimlar yordamida nutqlarini boyitishni o'rgatish kerak. Bu ularning so'z boyligini kengaytiradi va nutqni ravon qiladi.

–Qiziqarli va original iboralar: O'quvchilarga o'z fikrlarini aniq va ijodiy tarzda ifodalash uchun yangi va original iboralardan foydalanishni o'rgatish lozim. Bu, ayniqsa, jamoat nutqlari uchun foydalidir.

XULOSA

Nutqni rivojlantirishning amaliy jihatlarini ko'plab faoliyatlar va mashqlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon davomida o'quvchilar o'z fikrlarini aniq, ravon va ta'sirli ifodalashni o'rganishadi. O'qituvchilar yoki murabbiylar bu jarayonda o'z metodikasi bilan muhim yordam beradilar. Nutqni rivojlantirishda interaktiv yondashuvlar, ovoz va jismoniy ifodalarni boshqarish, yangi so'z va iboralarni o'rganish va xotira bilan ishlash muhim omillar hisoblanadi. Bu amaliy mashqlar va yondashuvlar yordamida o'quvchilar o'z nutqini yanada samarali, to'g'ri va ta'sirli qilishni o'rganadilar. Nutqni o'stirish jarayoni uzoq va murakkab bo'lib, unga turli metodik yondashuvlar va usullarni qo'llash zarur. Nutqni o'stirishda o'qituvchining roli juda muhim bo'lib, u o'quvchilarga tilni o'rganish va uni to'g'ri qo'llashda yordam beradi. Nutqni rivojlantirishda ko'plab metodlar va yondashuvlar mavjud bo'lib, ularning samarali ishlatilishi o'quvchilarning til ko'nikmalarini yanada yaxshilaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI⁷⁷

1. Xaydarov R. Nutqni rivojlantirish metodikasi. –Toshkent: O'qituvchi, 2022.
2. Karimov D. O'qituvchining metodik yondashuvi. –Toshkent: TDTU, 2021.
3. Mamatqulov O. Til va nutqni o'stirish usullari. –Buxoro: Noshirlik, 2020.
4. Rahimov A. Nutq va uning pedagogik ahamiyati. –Samarqand, 2019.